

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління та
національної безпеки
Кафедра економічної теорії, інтелектуальної
власності та публічного управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

БОЯТА ВЛАДИСЛАВ ОЛЕКСАНДРОВИЧ
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК 328.185:342
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ
В УМОВАХ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ
ПОВНОВАЖЕНЬ**
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

В. О. БОЯТА
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи
ПЕРШКО Лариса Олександрівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

доктор економічних наук, доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління
за результатами попереднього захисту: **БОЯТА Владислав Олександрович**
опускається до захисту.

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № ____ від « ____ » грудня 2024 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я, прізвище)

« ____ » грудня 2024 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **БОЯТА Владислав Олександрович** захистив
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Анастасія ПРУТ
(власне ім'я, прізвище)

АНОТАЦІЯ

БОЯТА В. О. Формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах реформи децентралізації владних повноважень. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування. – Поліський національний університет, Житомир, 2024.

Досліджено та обґрунтовано теоретичні засади та здійснена розробка практичних рекомендацій щодо формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах реформи децентралізації владних повноважень. В кваліфікаційній роботі було окреслено форми та методи управління формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах реформи децентралізації владних повноважень і здійснено аналіз сучасного стану формування дохідної частини місцевих бюджетів. Визначено напрями оптимізації організаційного механізму управління формуванням дохідної частини місцевих. Обґрунтовано стратегію та напрями вдосконалення формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах реформи децентралізації владних повноважень.

Ключові слова: публічне управління, територіальна громада, децентралізація, дохідна частина бюджетів, місцеві бюджети.

SUMMARY

BOIATA V. Formation of the revenue part of local budgets in the context of the reform of decentralization of power. – Qualification work on the rights of the manuscript. Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 281 «Public management and administration» – Polissia National University, Zhytomyr, 2024.

The theoretical foundations have been studied and substantiated and practical recommendations have been developed regarding the formation of the revenue part of local budgets in the context of the reform of decentralization of power. The qualification work outlined the forms and methods of managing the formation of the revenue part of local budgets in the context of the reform of decentralization of power and analyzed the current state of the formation of the revenue part of local budgets. The directions of optimizing the organizational mechanism for managing the formation of the revenue part of local budgets have been determined. The strategy and directions of improving the formation of the revenue part of local budgets in the context of the reform of decentralization of power have been substantiated.

Key words: public administration, territorial community, decentralization, revenue part of budgets, local budgets.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ	8
1.1. Реформи децентралізації владних повноважень, їх суть та особливості реалізації	8
1.2. Державна регуляторна політика і практика формування місцевих бюджетів	15
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	18
РОЗДІЛ 2. ПРАГМАТИКА ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ	19
2.1. Аналіз формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах децентралізації	19
2.2. Проблема наповнення місцевих бюджетів України в умовах сучасної кризи	28
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	31
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ	33
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	38
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	41
ДОДАТКИ	46

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах сучасної фіскальної децентралізації питання формування доходної частини місцевого бюджету України має велике теоретичне та практичне значення через його структурну різноманітність та різне призначення. Сучасні реалії такі, що видатки місцевого самоврядування здійснюються за рахунок доходів місцевих бюджетів, що створює відповідне сприятливе середовище для здійснення відповідними органами місцевого самоврядування своїх повноважень. Тому в умовах бюджетної децентралізації, що розпочалася та вдало реалізується в Україні, необхідним завданням є необхідність переходу місцевих бюджетів з дотаційного у самодостатнього бюджету, які будуть спроможні власними коштами забезпечувати соціально-економічний розвиток та розвивати свою територію до належного рівня.

Серед зарубіжних економістів Дж. Бьюкенен, Р. Масгрейв, У. Оутс та ін. Досить важливими в розвитку цього питання є праці українських вчених: З. Варналія, О. Кириленко, Л. Першко, В. Якобчук Р. Щура та ін. Разом з тим, не применшуючи наукового здобутку зазначених вчених та їхнього внеску у розвиток фінансових питань державного управління, можна констатувати недостатність комплексних досліджень з проблем сформування доходів місцевих бюджетів в Україні саме в умовах фінансової децентралізації в світлі поточної кризи, викликаной військовою агресією. Від цього залежить вибір теми кваліфікаційної роботи, її актуальність, мета і завдання, а також теоретичне і практичне значення.

Метою кваліфікаційної роботи є поглиблення теоретичних підходів та збагачення практичних аспектів вдосконалення процесів формування доходів місцевих бюджетів в Україні в умовах фіскальної децентралізації.

Виходячи з поставлених цілей, були сформульовані та виконані наступні завдання:

- розкрити сутність фіскальної децентралізації як фактора формування доходів місцевих бюджетів у сучасних умовах;
- виявити економічну сутність дохідної складової місцевого бюджету України та перевірити науково-теоретичні основи її формування;
- дослідити доцільність формування дохідної складової місцевих бюджетів у розрізі податків;
- визначити проблеми наповнення місцевого бюджету в нинішніх умовах сучасних викликів в Україні, пов'язаної з військовою агресією;
- запропонувати напрями удосконалення процесу формування доходів місцевих бюджетів в Україні через підвищення самостійності й самодостатності місцевих бюджетів України.

Об'єктом дослідження є процеси управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації.

Предметом дослідження є – сукупність теоретичного, методичного та прикладного аспекту формування доходів місцевих бюджетів в умовах фіскальної децентралізації.

Методи дослідження. В процесі проведеного дослідження використовували як загальнонаукові методи, в тому числі: теоретичні узагальнення, наукової абстракції та аналогії – сформування понятійного апарату роботи та логіки – вивчення взаємозалежності місцевого бюджету і механізму фінансового забезпечення території. Аналіз і синтез – дослідження доцільності формування доходів місцевого бюджету та достовірності впливу міжбюджетних трансфертів на територіальне бюджетне вирівнювання, визначення причинно-наслідкових зв'язків, що впливають на формування доходів місцевого бюджету в умовах сучасної кризи, економічне моделювання – визначення поточних практик формування доходу місцевого бюджету в умовах фіскальної децентралізації.

Перелік публікацій автора за темою дослідження. Основні результати даного дослідження були оприлюднені в трьох публікаціях тез науково-практичних конференцій Поліського національного університету.

Практичне значення отриманих результатів. Розроблені під час виконання кваліфікаційної роботи як теоретичне положення та й прагматичні методи вдосконалення формування дохідної складової місцевого бюджету України використовуватимуться як органами державної влади так і місцевого самоврядування для удосконалення управління своїми фінансовими ресурсами.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає у поглибленні теоретичних підходів і розробці практичних рекомендацій щодо оптимізації формування доходної частини місцевих бюджетів в умовах фіскальної децентралізації. У дослідженні визначено специфічні проблеми наповнення місцевих бюджетів України в умовах сучасних викликів, зокрема військової агресії, та обґрунтовано напрями підвищення їх фінансової самодостатності. Запропоновано механізми удосконалення бюджетної політики для забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, та трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що має 36 найменувань. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 46 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

1.1. Реформи децентралізації владних повноважень, їх суть та особливості реалізації

Одним із головних напрямів розвитку сучасних демократичних країн є підвищення рівня добробуту людей. Як показує європейський досвід, досягнення цієї мети є ефективнішим на місцевому рівні, ніж на державному. Це можна забезпечити реформами децентралізації. Реформа децентралізації стала однією з ключових реформ в Україні, спрямованих на формування ефективної місцевої автономії, створення комфортних умов життя громадян, забезпечення надання якісних і доступних державних послуг [1].

Вивченню явищ децентралізації присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. У науковій літературі існують різні варіанти класифікації децентралізації. Зрушення державної політики України в бік фінансової децентралізації за останнє десятиліття було проголошено головним рушієм розвитку країни. Починаючи з 1970-х років, із розширенням повноважень місцевих органів влади та прийняттям Європейської хартії місцевого самоврядування у 1985 році, децентралізація довела свою ефективність у створенні економічних систем у країнах ЄС та США. На його основі [4].

Бюджетна децентралізація передбачає законодавче закріплення окремих функцій чи окремих державних служб і матеріальних і фінансових ресурсів, необхідних для реалізації повноважень на всіх рівнях. Варто зазначити, що всі країни з адміністративно-командною економікою є децентралізованими, що

характеризується надмірною концентрацією влади та фінансових ресурсів у центрі та низьким рівнем національного самозабезпечення. Місцева автономія [3].

Фінансова децентралізація необхідна для фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, підвищення ефективності вирішення переданих на місцевий рівень завдань, покращення надання послуг та їх максимального наближення до населення, покращення управління система. Фінансова незалежність досягається шляхом накопичення фінансових ресурсів на цьому етапі влади. За кордоном використовують поняття «фіскальна» децентралізація, а не «фінансова». Засновником теорії фіскальної децентралізації є американський економіст Чарльз Тібо, який стверджував, що «фіскальна децентралізація підвищує ступінь конкуренції між місцевими органами влади... децентралізація забезпечує підвищення ефективності, оскільки органи місцевого самоврядування мають точнішу інформацію. На відміну від центрального уряду, потреби мешканців» [8]. Отже, фіскальна децентралізація – це процес розподілу функцій, фінансових ресурсів та обов'язків щодо їх використання між центральними та місцевими відділами управління на всіх рівнях. Децентралізація фінансових ресурсів має певні переваги, Є й відповідні недоліки (табл. 1.1.) [4].

Фіскальна децентралізація включає децентралізацію доходів. Розглянемо процес розпорошення доходів місцевої влади більш детально. З ухваленням Верховною Радою у грудні 2014 року змін до бюджету та Податкового кодексу України наша держава розпочала процес фіскальної децентралізації повноважень, хоча цей процес анонсується щороку за основними напрямками України. Державна бюджетна політика.

Тому в цьому контексті актуальним є проведення теоретичного аналізу концептуальних підходів до розуміння природи фінансової децентралізації. По-перше, зазначимо, що термін «децентралізація» (лат. «de» – «протистояння», centralis – «центр») є досить розпливчастим і в традиційному розумінні означає послаблення централізації. Це також розуміється як «система управління, в якій

деякі функції центрального уряду делегуються органам місцевого самоврядування [24].

Таблиця 1.1.

Переваги та недоліки фінансової децентралізації

Переваги	Недоліки
Фінансова самостійність територіальних громад у забезпечення своїх жителів суспільними благами	Ускладнення процесу перерозподілу фінансових ресурсів через бюджет та управління бюджетним процесом в цілому
Створення умов для кращого забезпечення потреб місцевого населення	Складність узгодження локальних потреб територіальних громад із макроекономічними потребами країни
Стимулювання державного сектору до реакції на вимоги громадян	Виникнення регіональних фіскальних розбіжностей
Формування конкурентного середовища на різних рівнях місцевої влади за робочу силу, інші фактори виробництва та споживачів суспільних благ	Зниження централізованого бюджетного контролю над формуванням та ефективним розподілом бюджетних ресурсів
Формування ефективної системи вирівнювання з метою стимулювання розвитку територій	Обмеження централізованого вирівнювання дохідної та видаткової частини бюджетів територіальних громад
Ріст компетенції та кваліфікації органів місцевого самоврядування в процесі вирішення питань щодо розвитку відповідних територій	
Динамічність системи, здатність до експериментування та інновацій в наданні державних послуг	
Врівноваження владних повноважень на різних рівнях управління	

Джерело: [4].

Варто зазначити, що в нині в економічній науці і практиці децентралізація має багато понять: економічну, політичну, адміністративну, фінансову, фіскальну, бюджетну тощо. Проте існуючі методи дослідження сутнісного пояснення поняття «фіскальна децентралізація» у вітчизняному фінансовому науковому колі свідчать про відсутність єдності в розумінні цього визначення, а межі між фінансовою децентралізацією, фіскальною децентралізацією та бюджетною децентралізацією недостатньо чіткі [7].

Поняття «фіскальна децентралізація» часто ототожнюють із такими поняттями, як «бюджетна децентралізація», «фіскальна децентралізація»,

«податкова децентралізація». Проте, фінансова децентралізація є більш складним поняттям (рис. 1.1) [13].

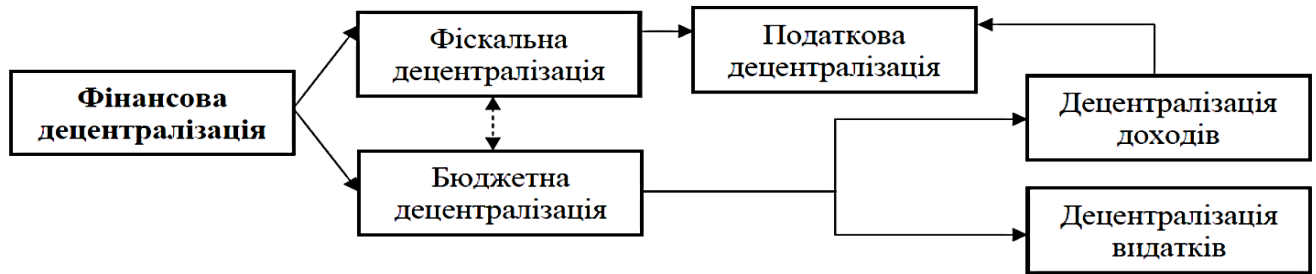

Рис. 1.1. Структура процесу децентралізації

Джерело: складено на основі [13; 14].

Відповідно до рис. 1.1 фіскальна децентралізація відображає всю систему взаємодії між центральною владою та органами місцевого самоврядування у фіскальній сфері, включаючи фіскальну та бюджетну децентралізацію. Фіскальна децентралізація, у свою чергу, включає, крім права на формування неподаткових надходжень та самостійності у видатках, податкову децентралізацію, яка надає органам місцевого самоврядування право визначати елементи місцевих податків і зборів, встановлювати або скасувати місцеві податки та збори. їх.

Бюджетна децентралізація включає децентралізацію витратів і доходів (включаючи податкову децентралізацію та децентралізацію неподаткових доходів), а також надає можливість формувати, затверджувати та виконувати місцеві бюджети. Для розуміння сутності поняття «фінансова децентралізація» важливо сформулювати принципи, на яких має базуватися фінансова децентралізація (рис. 1.2) [15].

Як видно з рис. 1.2., основні принципи фінансової децентралізації є такі:

– принцип узгодженості, згідно з яким усі рішення щодо виробництва суспільних благ мають прийматися безпосередньо громадянами, які їх отримують;

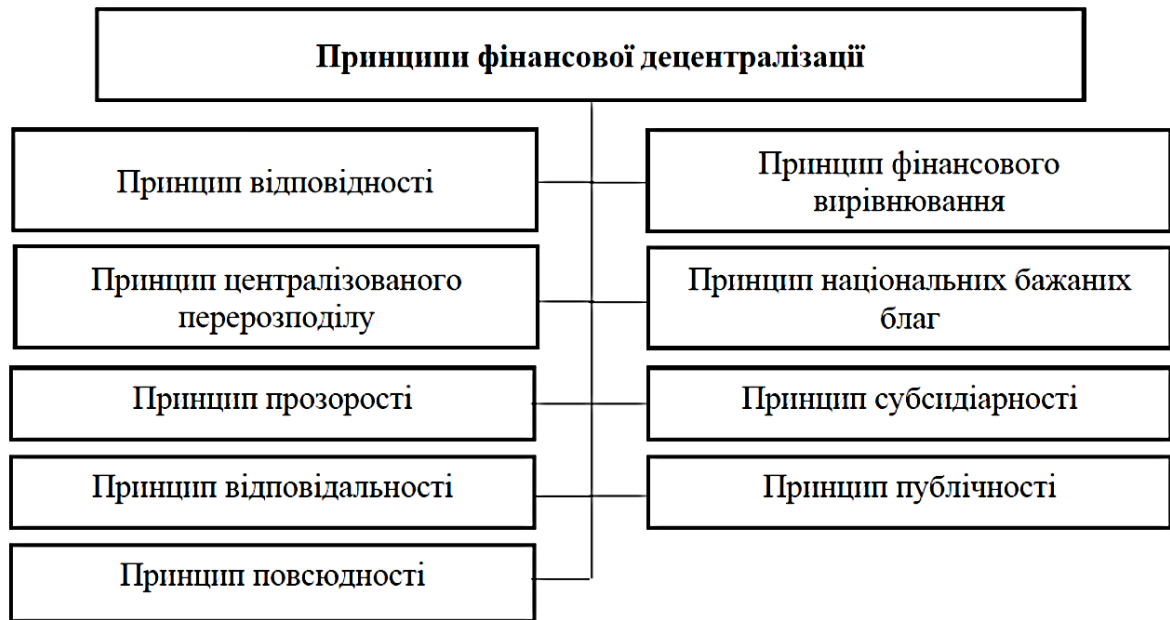

Рис. 1.2. Основні принципи фінансової децентралізації

Джерело: [15].

- принцип централізованого перерозподілу, згідно з яким рішення про зміни в політиці розподілу має вирішувати виключно центральний уряд;
- принцип фіскального паритету, який має забезпечити певний ступінь паритету між територіями з адекватним і неадекватним забезпеченням;
- принцип національного бажаного блага, згідно з яким центральний уряд може надавати цільові трансферти для виробництва певних місцевих суспільних благ;
- принцип прозорості, що забезпечує прозорість фінансової діяльності органів влади всіх рівнів;
- принцип відповідальності – органи місцевого самоврядування повинні нести повну відповідальність за свої рішення;
- принцип субсидіарності, відповідно до якого рішення мають прийматися на рівні, де виникає проблема, а державні послуги мають надаватися установами на рівні, найближчому до споживачів послуг;

- принцип відкритості передбачає участь громадян у регіональному розвитку;

- принцип універсальності, відповідно до якого юрисдикція органів місцевого самоврядування поширюється на всю територію адміністративно-територіальної одиниці, а отже, не повинно бути жодної території поза юрисдикцією органів місцевого самоврядування всіх рівнів. Звідси можна сказати:

- сутність поняття «фінансова децентралізація» в українських наукових працях як синонім фіскальної децентралізації в іноземних фінансах;

- широке поняття «фіскальна децентралізація» спрощено до центрального та розподілу функцій; фінансових ресурсів і використання обов'язків між місцевими органами влади. «Фіскальна децентралізація» у вузькому сенсі означає певний ступінь автономії між центральною та місцевою владою;

- дерегуляція й фінансова децентралізація це не одне і те ж поняття і не є «самоціллю», оскільки основною метою фіскальної децентралізації є найбільш ефективне виконання державних функцій через вдосконалення й модернізацію міжбюджетних відносин;

- фінансова децентралізація – це не протилежність централізації, якщо налагоджено систему взаємовідносин між центром і регіонами; на чітко визначені та розділені за ознакою сфер впливу та обсягу повноважень [19].

Тобто бюджетна автономія означає «розпорядження власними фінансовими ресурсами відповідно до принципу економії за умови, що бюджетні рішення оприлюднюються, місцеві бюджети незалежно переглядаються та затверджуються, і не покладаються на «центральный уряд» та ефективність його використання» [11] (рис. 1.3). Саме тому необхідно реформувати бюджетно-податкові відносини між державою та органами місцевого самоврядування щодо визнання їх рівноправними взаємодіючими суб'єктами, уточнити розподіл повноважень між різними рівнями влади, повноцінно забезпечити їх відповідними ресурсами. на закінчення.

Рис. 1.3. Сутність та основні прояви децентралізації

Джерело: [17].

Одним із пріоритетів сучасної бюджетної політики України є комплексна реформа місцевого самоврядування, основною метою якої є підвищення ступеня фіскальної самостійності та видаткової самостійності місцевих бюджетів та підвищення рівня місцевої самостійності. Ефективність використання бюджетних коштів. Метою бюджетної децентралізації є розширення дохідної та адміністративної бази бюджету, надання повноважень органам місцевого самоврядування самостійно регулювати розмір податків і зборів.

Але, незважаючи на досягнення українського уряду у 2025 році, актуальним залишається питання бюджетної децентралізації: зі збільшенням джерел місцевих надходжень визначаються й нові видатки – на освіту, охорону здоров'я, культуру, дороги та житлово-комунальне обслуговування сім'ї. Велика частка податків на доходи фізичних осіб та ренти від користування надрами непропорційно перерозподіляється між українськими місцевими та державним бюджетами, тобто відбувається не децентралізація, а концентрація фінансових ресурсів. Лише після вирішення законодавчих та організаційних питань майбутні місцеві бюджети матимуть достатньо коштів для виконання децентралізованих повноважень, а громадяни країни нарешті зможуть отримувати якісні медичні, освітні та інші послуги.

1.2. Державна регуляторна політика і практика формування місцевих бюджетів

Матеріальна та фінансова самостійність органів місцевого самоврядування виражається у праві володіння та розпорядження коштами та майном для здійснення своїх функцій. Місцеві бюджети відіграють ключову роль у фінансовому забезпеченні фактичного виконання функцій органів місцевого самоврядування (далі – органи місцевого самоврядування). Вони є основою фінансової незалежності та самостійності місцевих органів влади. Місцеві бюджети – це плани формування та використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій і повноважень органів місцевого самоврядування [7]. Визначені законодавчі та нормативні акти, що регулюють управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації, та сфера їх дії наведені на рисунку 1.4.

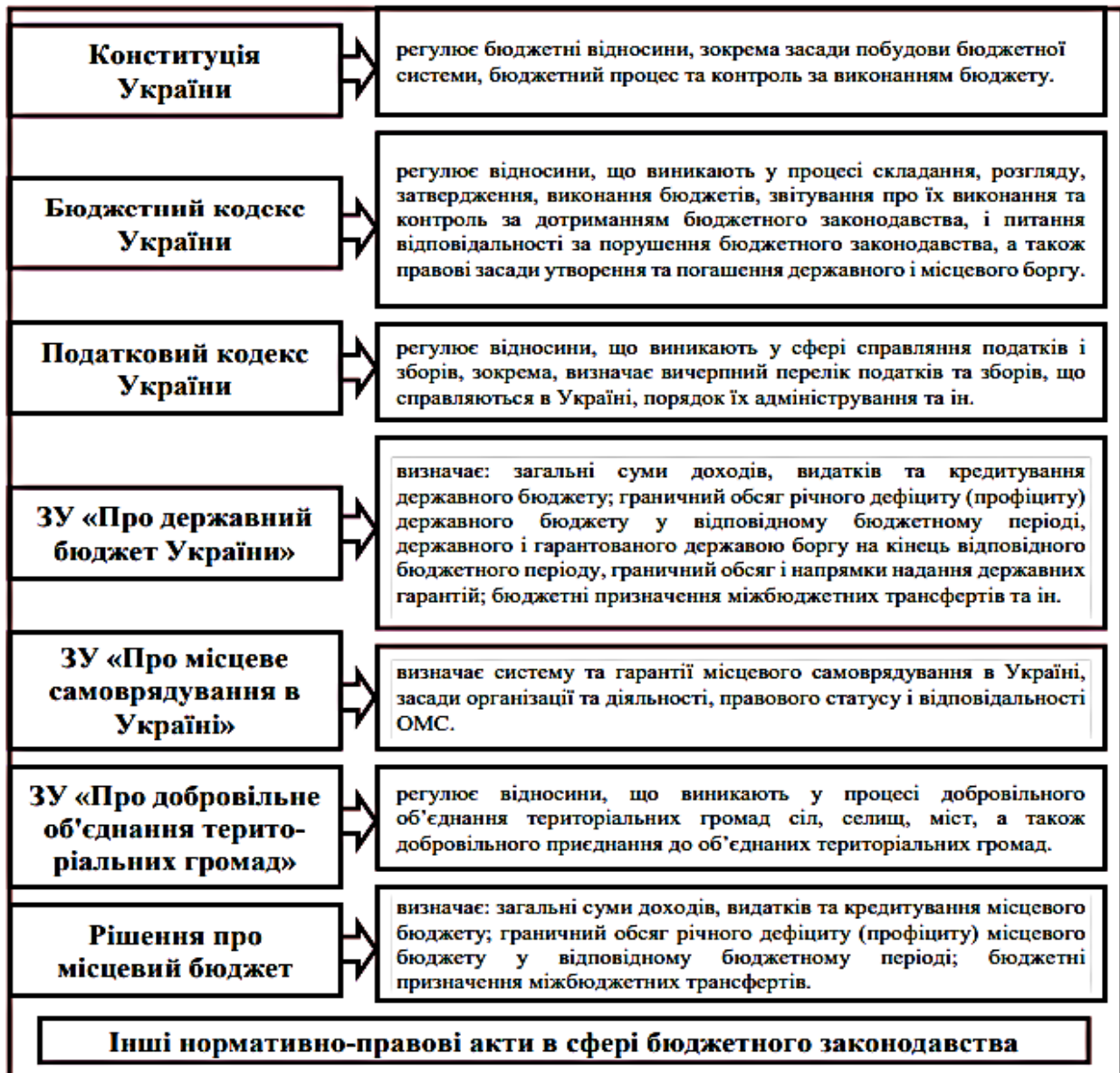

Рис. 1.4. Державна регуляторна політика законодавчого забезпечення дохідної складової місцевих бюджетів України

Джерело: [20].

Відповідно до чинного законодавства доходи бюджету – це безповоротні податкові, неподаткові та інші надходження, порядок справляння яких регулюється законодавством України (у тому числі трансфертні платежі, витрати на надання адміністративних послуг, власні доходи бюджетних установ) та потім у загальний фонд і розподіляється між спецфондами [7]. У випадку з місцевими

бюджетами це найкраще пов'язувати зі спроможністю місцевої влади самостійно вирішувати нагальні завдання. Як правило, цього досить важко досягнути в країнах де панують давні традиції місцевого самоврядування і в країни, що лише починають проводити фіскальну децентралізацію (рис. 1.5).

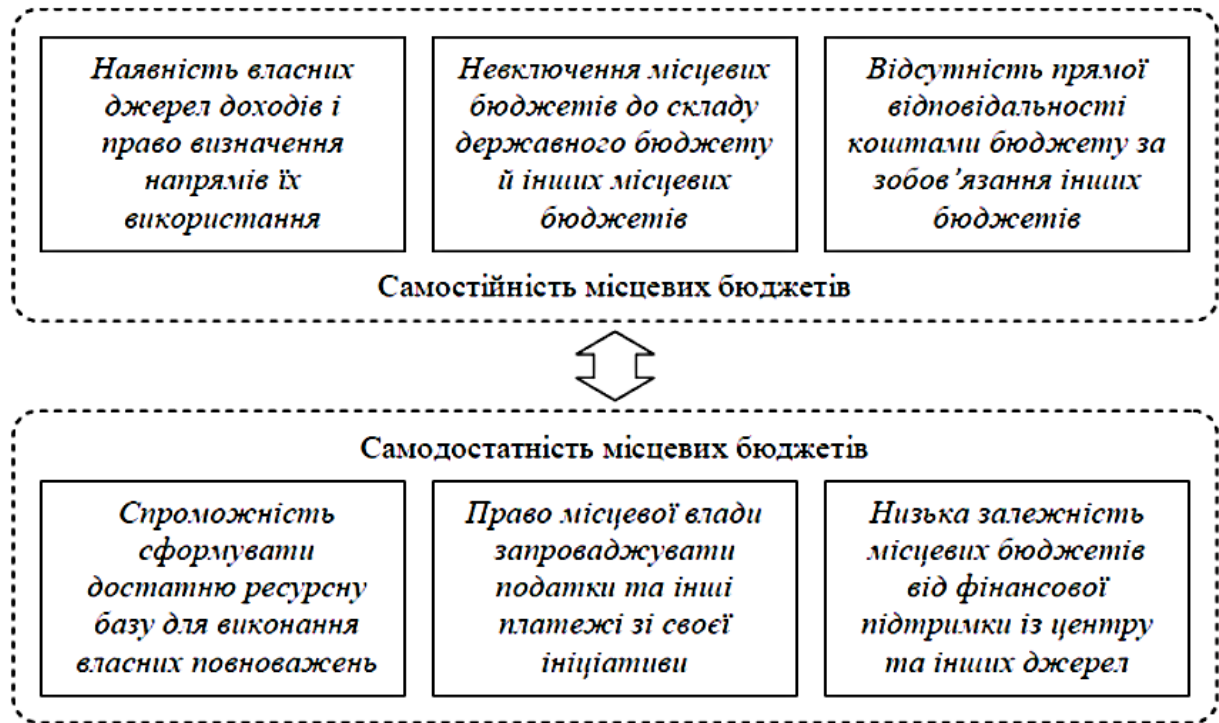

Рис. 1.5. Ознаки самостійності та самодостатності місцевого бюджету

Джерело: [20].

Зазначимо, що самоокупність – це вужче поняття, яке описує здатність місцевої влади розвивати ресурсну базу, достатню для виконання своїх повноважень. Органи місцевої влади не мають прямого впливу на збір загальнодержавних податкових та неподаткових надходжень (особливо щодо міжбюджетних трансфертів), які є надто нестабільними через зміни законодавства та лобіювання політичних рішень щодо їх надання. Згідно зі статистичними даними, загальнодержавні податки, які не пов'язані з діяльністю в межах певного географічного діапазону, складають найбільшу частку доходів місцевих бюджетів, тоді як місцеві податки та збори складають дуже незначну частку доходів

місцевих бюджетів і їх важко виявити [26]. Тому, хоча Україна за роки державності й досягла прогресу в забезпеченні своєї фінансової незалежності, деякі адміністративно-територіальні одиниці залишаються неефективними. Існуючі організаційні правила бюджетних відносин не дозволяють місцевим органам влади формувати достатні, стабільні та різноманітні надходження до місцевих бюджетів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Дослідивши теоретичні засади управління місцевими бюджетами в умовах фінансової децентралізації можна стверджувати, що фінансова децентралізація є основою децентралізації владних повноважень, основою для формування ефективної фіскальної самодостатності. Вивчення фінансової децентралізації, що проводиться, дозволяє визначити основні переваги та ризики її систематизації. У цій роботі показано, що суперечності фіскальної децентралізації визначають її можливості, але не гарантують автоматичного вирішення економіко-фінансових питань щодо управління коштами місцевих бюджетів.

Одним з найбільш негативним впливом на фіскальну децентралізацію є поглиблення регіонального розриву в соціально-економічному розвитку та розширення міжрегіональних відмінностей у так званих чистих фіскальних вигодах (різниця між вартістю отриманих державних послуг та вартістю державних послуг), податки, сплачені на момент покупки).

У сучасних умовах через недосконале формування місцевих бюджетів фінансово важко забезпечити виконання органами місцевого самоврядування своїх функцій і завдань у межах повноважень, реалізацію наданих центральною владою повноважень.

РОЗДІЛ 2.

ПРАГМАТИКА ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

2.1. Аналіз формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах децентралізації

Для подальшої оцінки результатів фінансової децентралізації в Україні необхідно визначити особливості її формування та реалізації. Процес фінансової децентралізації в Україні бере свій початок з 1991 року. Умовно цей процес можна розділити на 5 основних етапів (табл. 2.1).

Перший етап (1991-2001 рр.) характеризувався початком формування передумов для розвитку децентралізації в Україні. На цьому етапі 21 травня 1997 року було прийнято Закон України «Про місцеве самоврядування». [26] та Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування» від 15 липня 1997 року. [27], яка створила передумови для розвитку принципу децентралізації, запровадила бюджетний федералізм і визначила фінансово-матеріальну основу інститутів місцевого самоврядування. Це означає, що надалі організація місцевого самоврядування та його фінансове забезпечення здійснюватимуться відповідно до положень міжнародно-правового акту Європейської хартії місцевого самоврядування.

Але варто зазначити, що хоча окремі положення фіскальної децентралізації були законодавчо затверджені, механізм її реалізації ще не сформований, тому всі законодавчі зміни не призвели до реальних змін в організації місцевого самоврядування: немає поділу на органи місцевого самоврядування. функції та видатки держави та місцевого самоврядування, місцеві Бюджет не формує власної доходної бази та не має чіткого механізму трансфертних платежів.

Таблиця 2.1

Етапи реалізації фінансової децентралізації в Україні

Часові межі етапу	Основне досягнення	Особливості
I етап 1991-2001 рр.	Створення передумов для розвитку принципів децентралізації	– Прийнято Закон України «Про місцеве самоврядування» – Ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування – Запроваджено бюджетний федералізм – Визначено фінансову та матеріальну бази місцевих органів самоврядування
II етап 2001-2010 рр.	Посилення процесів децентралізації державних фінансів	– Прийнято Бюджетний кодекс України – Прийнято Закон України «Про міжбюджетні відносини між районним бюджетом та бюджетами міст районного значення, сіл, селищ та їх об'єднань» – Удосконалено організацію міжбюджетних відносин; – Ухвалено Концепцію реформування місцевих бюджетів
III етап 2010-2014 рр.	Сповільнення процесів децентралізації державних фінансів	– Нова редакція Бюджетного кодексу України – Прийнято Податковий кодекс України – Недостатній рівень фінансової незалежності місцевих бюджетів – Відсутність передумов для реалізації політики фінансової децентралізації на місцевому рівні
IV етап 2014-2020 рр.	Перегляд повноважень органів місцевого самоврядування, проведення реформи фінансової децентралізації	– Змінено положення Бюджетного кодексу України та Податкового кодексу України стосовно формування дохідної бази місцевих бюджетів – Ухвалено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні – Переглянуто повноваження органів місцевого самоврядування – Змінено трансфертну політику – Розширено дохідну базу місцевих бюджетів
V етап 2020 р. – наші дні	Поглиблення процесів децентралізації, продовження реформи	– Затверджено новий адміністративно-територіальний устрій базового рівня – Внесено зміни до виборчого законодавства – Проведено місцеві збори на новій територіальній основі громад і районів – Створено Раду розвитку громад та територій

Джерело: [21].

На другому етапі (2001-2010 рр.) процес децентралізації був пожвавлений. Початок цього етапу ознаменувався прийняттям Закону про бюджет України 2001 року [29], що робить організацію міжбюджетних відносин більш прозорою та регулює доходну складову місцевих бюджетів. У цей період видаткові повноваження на різних рівнях влади були розподілені за принципом субсидіарності. 1 липня 2004 р. було прийнято Закон України «Про міжбюджетні

відносини між обласним бюджетом і бюджетом значущих міст обласного значення, сіл, селищ та їх об'єднань» [30], метою якого є забезпечення подальшої децентралізації бюджету України. система. Проте Закон не дав бажаних результатів, оскільки передбачав фінансову залежність органів місцевого самоврядування нижчого рівня від органів місцевого самоврядування вищого рівня.

Наступним документом, спрямованим на посилення процесу децентралізації, стала прийнята у 2006 році Концепція реформування місцевих бюджетів. Ця концепція містить основні напрямки реформ у сфері місцевих бюджетів відповідно до стратегічних завдань місцевої політики, але не містить конкретних механізмів досягнення цих реформ.

Тому на цьому етапі робилися спроби визначити основні цілі формування місцевої політики з точки зору децентралізації, але через відсутність чітких механізмів реалізації вони не мали значного впливу.

Третій етап – з 2010 по 2014 рік. Цей етап характеризувався призупиненням національного процесу децентралізації. На третьому етапі було прийнято нові редакції Закону про бюджет України та Закону України про податки [31]. Однією з головних цілей ухвалення Закону про податки була оптимізація місцевої податкової системи: оподаткування нерухомого майна, відмінного від земельної ділянки, та скасування деяких неефективних місцевих податків. Проте, незважаючи на певні законодавчі заходи, спрямовані на забезпечення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, ці заходи не були реалізовані та не забезпечили достатнього ступеня фінансової незалежності.

Четвертий етап (2014-2020 рр.) є найважливішим етапом впровадження в Україні фінансової децентралізації. У попередні роки уряд вносив незначні зміни до законодавства для підвищення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, але з 2014 року були вжиті конкретні дії для досягнення поставлених цілей. Отже, четвертий етап починається з прийняття у квітні 2014

року. Реформування концепції місцевого самоврядування та організації територіальної влади [17]. Метою концепції є не лише задати напрямок, а й визначити механізми та терміни формування ефективної організації місцевого самоврядування та територіальної влади з метою створення та підтримки зрілого середовища життєдіяльності громадян, забезпечення за якісні та доступні державні послуги, узгодження стану та інтересів регіональних громад тощо. Крім того, у «Концепції» також розкриваються основні проблеми, які існують у реалізації реформи місцевого самоврядування, та пропонуються конкретні шляхи та методи їх вирішення. У 2014-2015 роках було прийнято ряд змін до нормативно-правових актів, а саме: прийнято зміни до Бюджетного і Податкового кодексу України, завдяки чому досягнуто фінансової децентралізації; прийнятий «Закон про добровільне об'єднання територіальних громад», який дозволив сформувати базовий рівень місцевої автономії та запровадив систему старост в об'єднаних територіальних громадах [32]; встановлення єдиного механізму вирішення проблеми громади, що розширює повноваження органів місцевого самоврядування та оптимізує надання адміністративних послуг [21].

З ухваленням концепції реформування організації місцевого самоврядування та територіальної влади в Україні та переглядом Закону про бюджет України у 2014 році змінено структуру розподілу доходів місцевих бюджетів між різними рівнями бюджету України. Тобто змінилася структура розподілу податку на доходи фізичних осіб, екологічного податку, податків на прибуток (рис. 2.1).

Реалізація реформи децентралізації в Україні має свої особливості. По-перше, процес децентралізації в Україні має вертикальний характер, оскільки фінансові та юридичні повноваження перерозподіляються між центральною та місцевою владою.

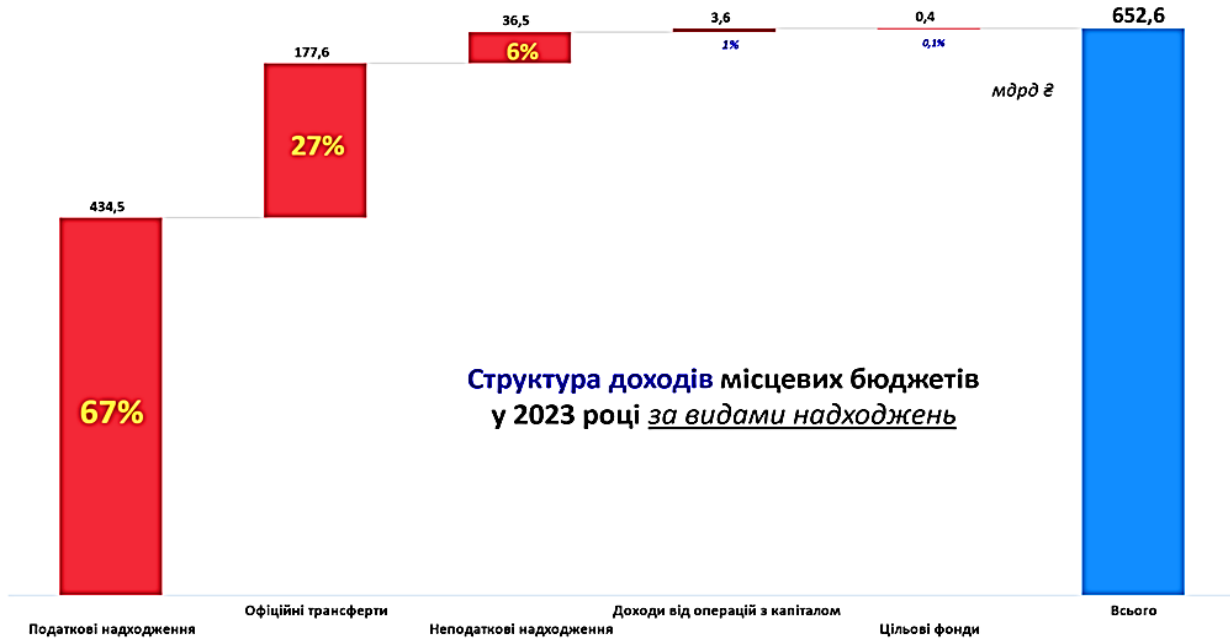

Рис. 2.1. Структура доходів місцевих бюджетів за 2023 р.

Джерело: [21].

По-друге, в Україні децентралізація в різних сферах відбувається в різних формах або їх поєднаннях. Наприклад, господарська діяльність має ознаки децентралізації з точки зору забезпечення державних функцій, національної оборони, громадського порядку, безпеки, судової влади тощо, делегування можна розглядати як форму децентралізації. Такі функції, як охорона здоров'я, розумовий і фізичний розвиток, освіта і соціальний захист, характеризуються делегуванням і децентралізацією.

До місцевих належать податки, що визначаються за переліками та в межах ставок, визначених сільськими, селищними та міськими радами в межах їх повноважень (рис.2.2).

Місцеві ради встановлюють єдині податки та податки на майно (транспортний податок і плата за землю, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки), визначають ставки плати за паркування та туристичного збору (рис. 2.3).

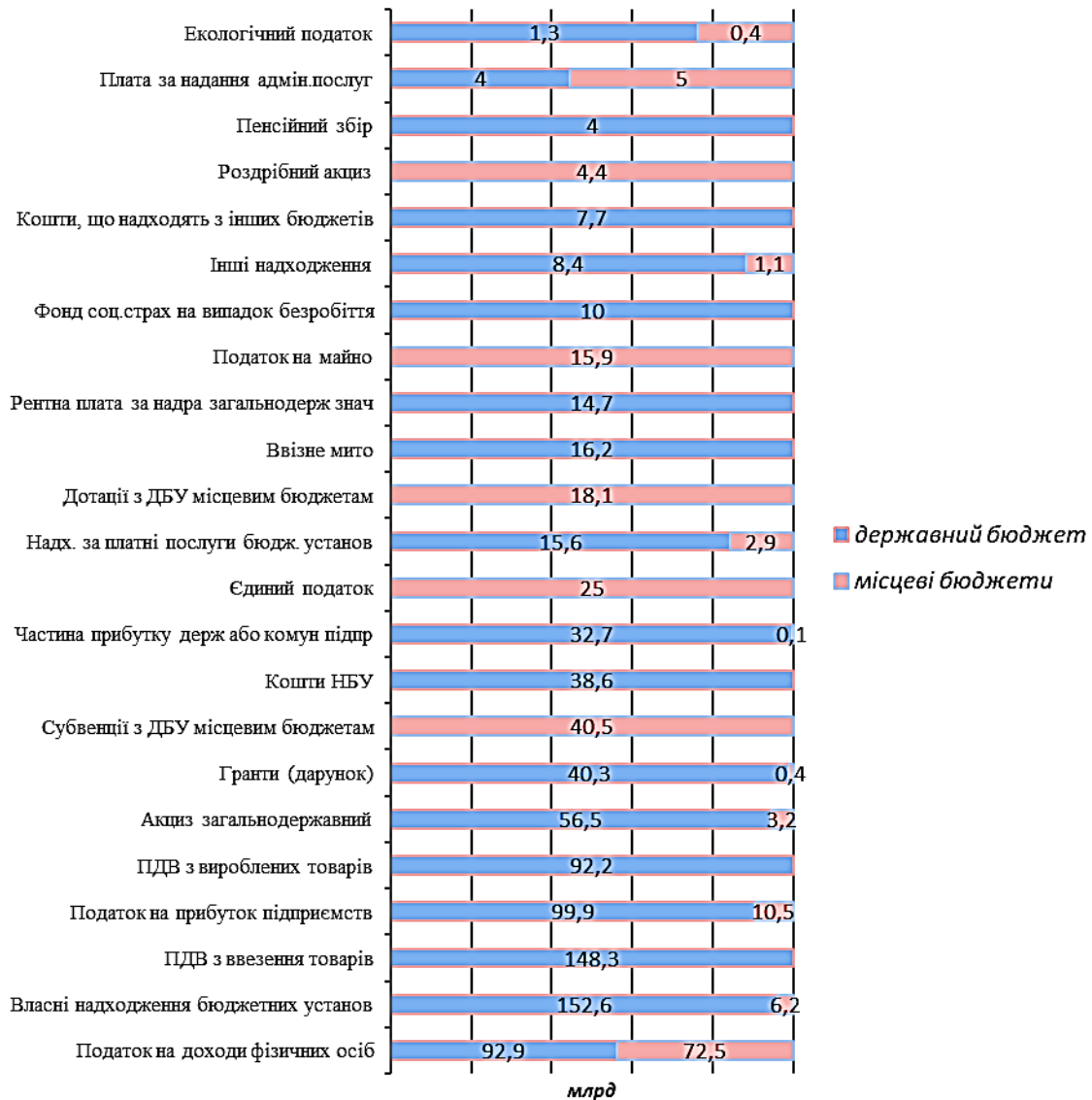

Рис. 2.2. Надходження до державного і місцевих бюджетів за перше півріччя 2024 року

Джерело: [21].

Ще одним джерелом формування місцевих бюджетів є неподаткові надходження. Податкове та бюджетне законодавство України чітко розмежовує податкові та неподаткові доходи бюджету за формою виплати, засобом і джерелами їх накопичення.

Основні відмінності полягають у наступному:

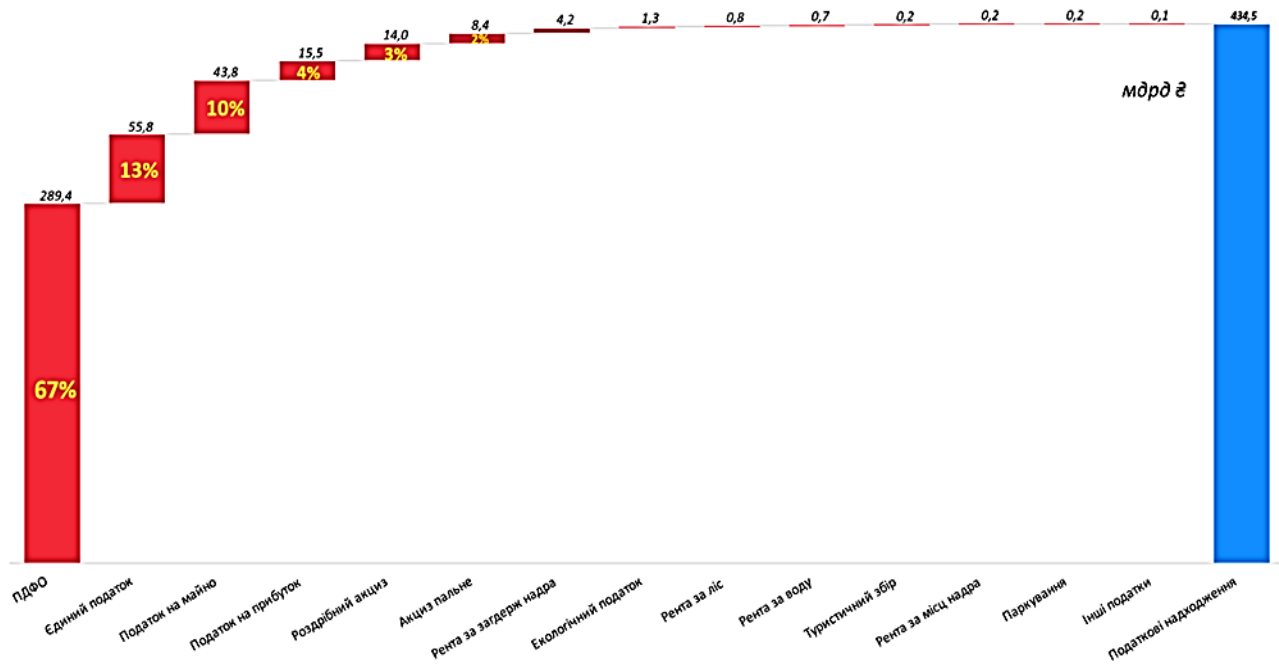

Рис. 2.3. Податкові надходження до місцевих бюджетів в 2023 році

Джерело: [21].

1) особисті неподаткові доходи не містять обов'язкових податкових атрибутів, таких як ставки податку, пільги, умови виплати тощо;

2) порядок нарахування та зарахування окремих неподаткових доходів до загальнодержавних та місцевих; казначейські рахунки бюджету не регулюються Законом, а регулюються спеціальними нормативними документами державних органів влади та управління, а також рішеннями місцевих представництв і органів управління;

3) Деякі неподаткові платежі не відповідають фіскальним стандартам щодо формальності платежів. До місцевого бюджету зараховується 100% неподаткових надходжень органів місцевого самоврядування, за винятком коштів на відшкодування втрат сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва (рис. 2.4).

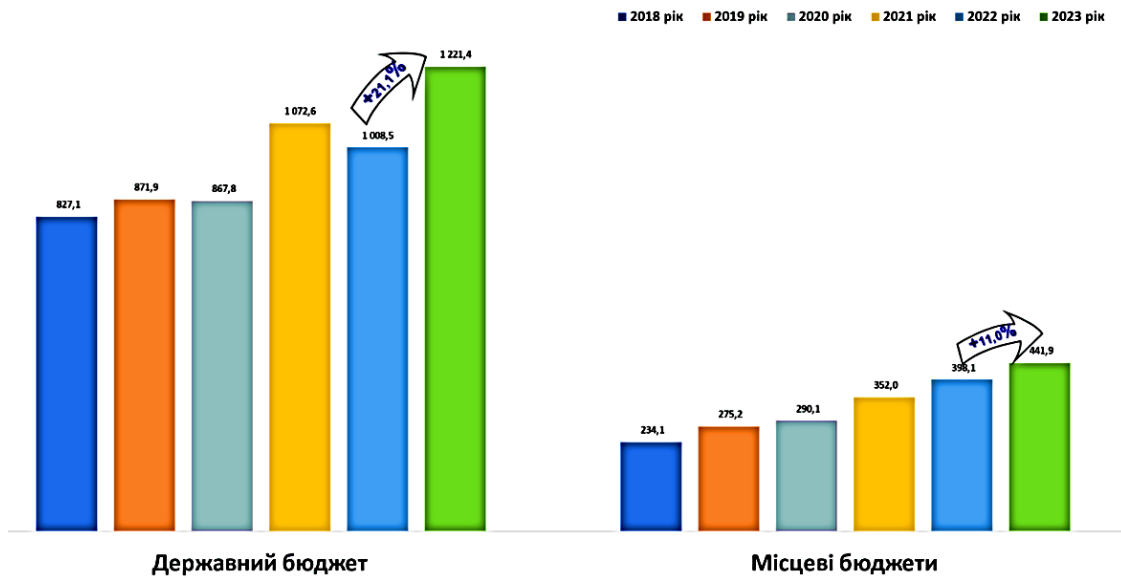

Рис. 2.4. Доходи бюджетів в умовах фінансової децентралізації за 2018 -2023 роки

Джерело: [22].

За фінансової децентралізації управління фінансовим забезпечення розвитку територій України показує її залежність від доходних методів оподаткування. У результаті частка податкових надходжень у національному бюджеті як частка ВВП залишилася на рівні 27 % протягом останніх чотирьох років. Україна проголосила політику фіскальної децентралізації та децентралізації державної влади, а також зобов'язалася створити фінансово міцне та незалежне місцеве самоврядування. Проте недостатнє ресурсне забезпечення місцевих органів влади та їх висока залежність від урядових трансфертів спричинили відсутність дієвих стимулів для збереження фіскального потенціалу регіонів. Тому в сучасних умовах вважаємо, що окрім наповнення дохідної частини місцевих бюджетів податковими методами, особливу увагу необхідно приділяти неподатковим надходженням – прирівняним до них, штрафним платежам та коштам, залученим у вигляді відшкодування чи компенсації (рис. 2.5).

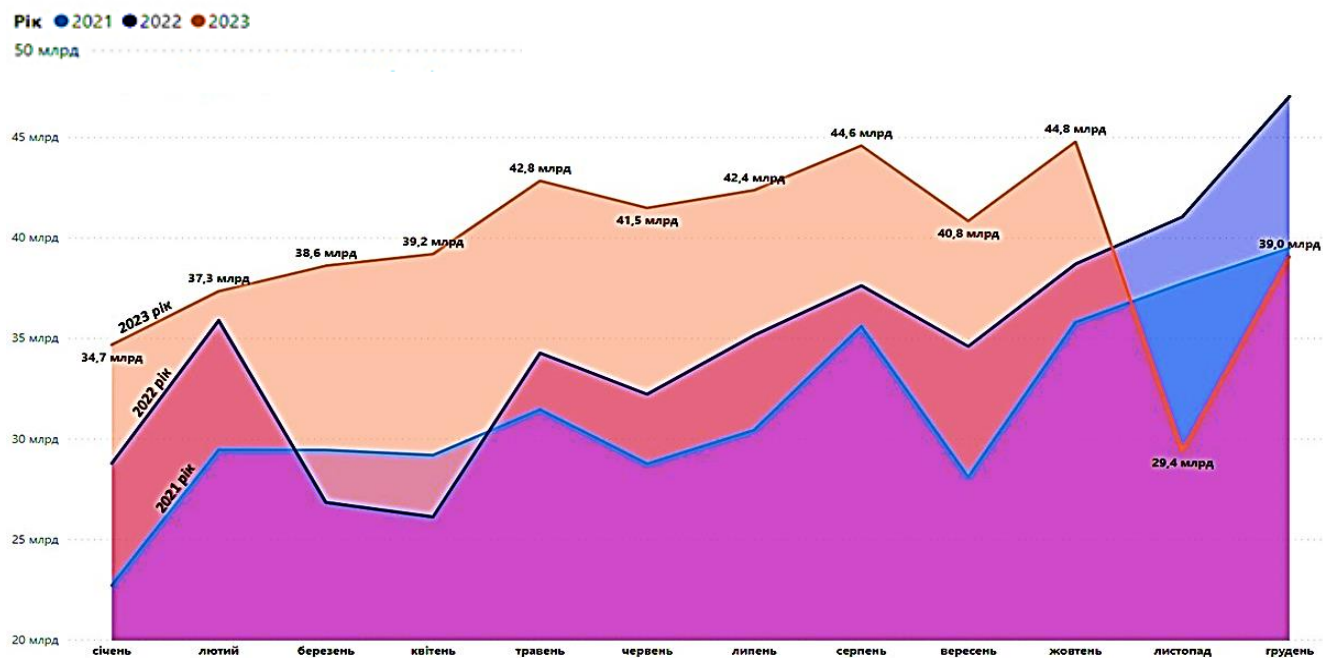

Рис. 2.5. Помісячна динаміка наповнення дохідної частини місцевих бюджетів за 2021 – 2023 роки

Джерело: [23].

Рис. 2.6. Динаміка надходжень за видами місцевих бюджетів за 2018 – 2023 роки, млрд. грн.

Джерело: [23].

Нині недостатні фінансові ресурси актуалізують проблему міжбюджетних трансфертних платежів для збалансування доходів і видатків місцевого самоврядування. Це кошти, які безоплатно і безповоротно перераховуються з одного бюджету до іншого (частіше з державного бюджету до місцевих, рідше навпаки). Їх мета – усунути розрив між обсягом бюджетного фінансування того чи іншого рівня влади та її повноваженнями (рис. 2.6).

У загальному вигляді неподаткові доходи місцевих бюджетів України поділяються на такі групи [9]: доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності, доходи від оренди цілісних державних комплексів; власні надходження бюджетного органу, що включає винагороду за надані бюджетним органом послуги відповідно до законодавства та інші джерела власних надходжень бюджетного органу.

2.2. Проблема наповнення місцевих бюджетів України в умовах сучасної кризи

Для того, щоб органи місцевого самоврядування могли виконувати покладені на них повноваження, вони повинні мати фінансове забезпечення. Фінансова децентралізація є однією з найважливіших складових процесу децентралізації в Україні, оскільки за її допомогою можна сформувати фінансово автономні та спроможні територіальні громади, здатні виконувати повноваження, перерозподілені їм центральною владою (рис.2.7).

Крім того, під час процесу фінансової децентралізації, громадам дозволено здійснювати внутрішньомісцеві запозичення та місцеві зовнішні запозичення (особливо через доступ до позик від міжнародних фінансових організацій). Крім того, були внесені горизонтальні коригування в бюджети громад територій.

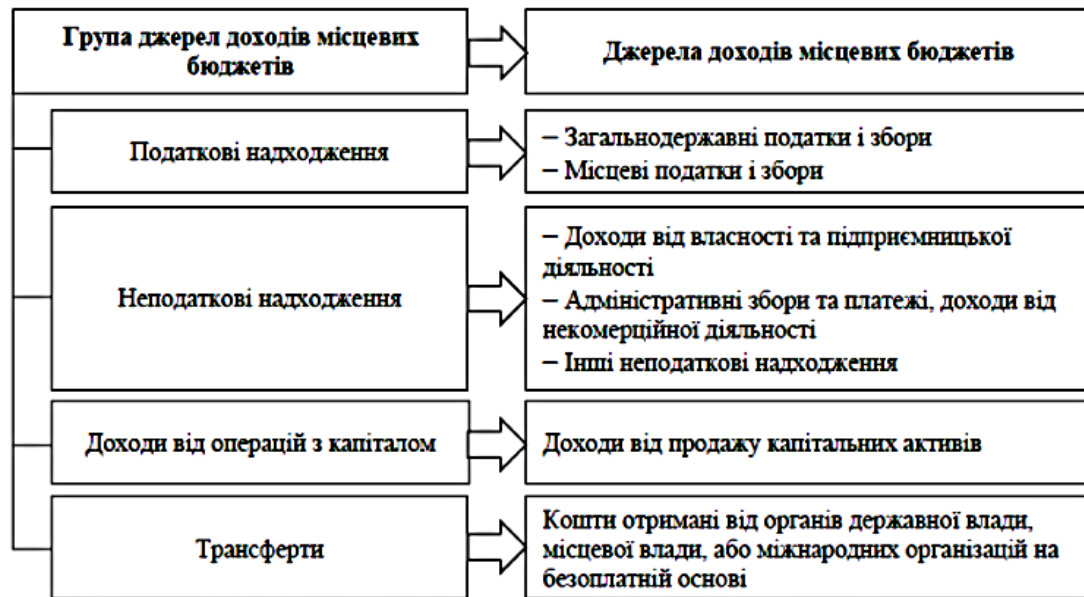

Рис. 2.7. Джерела доходів місцевих бюджетів

Джерело: [31].

Відповідно до горизонтального коригування з метою підвищення спроможності місцевих бюджетів об'єднуються територіальні громади з рівнем доходу нижче середнього рівня 0,9. Прогрес у досягненні планових результатів потрібно визначити такими індикаторами, які показано в таблиці 2.2.

Ще однією особливістю реалізації децентралізації в Україні є створення відповідно до Указу Президента України від 18 грудня 2019 року Ради розвитку громад і територій. [34]. Рада має стати консультативно-дорадчим органом, який здійснює моніторинг суспільно-політичних та соціально-економічних процесів, сприяє ефективній взаємодії державних інституцій, консультує з актуальних питань розвитку територій та сприяє реалізації реформ місцевого самоврядування.

П'ятий етап впровадження процесу децентралізації в Україні розпочався у 2020 році. і триває донині. Останній етап розпочинається з поглиблення процесу децентралізації, який буде схвалено урядом у червні 2020 року. Нова низова система адміністративного поділу. Протягом 2020 року створено 1469 територіальних громад, кількість районів зменшено з 490 до 136 (існування

великої кількості районів стало неефективним через передачу більшості функцій і повноважень органам місцевого самоврядування) [35].

Таблиця 2.2.

Індикатори досягнення запланованих результатів доходів місцевих бюджетів

Індикатор	Базове значення	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік
Зміна фактичного показника обсягу трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам за звітний період до затвердженого планового показника, відсотків	- 0,6 (0)	не більше 1	не більше 1	не більше 1	не більше 1	не більше 1
Частка доходів місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) у зведеному бюджеті України, відсотків	22,6	24	24,5	25	25,5	26

Джерело: [31].

Прийнято зміни до виборчого законодавства та проведено місцеві вибори на базі нових комунальних та обласних територій. Усі вищезазначені зміни створюють основу для продовження децентралізаційних реформ у сфері адміністративно-політичної децентралізації та приросту доходів територіальних громад (рис. 2.8).

Отже, аналізуючи етапи розвитку процесу децентралізації в Україні, можна зробити висновок, що хоча впровадження децентралізації має тривалу історію, вона почалася лише у 2014 році. Першим конкретним заходом є впровадження реформи місцевої автономії та створення ефективного, відповідального місцевого самоврядування, яке зможе забезпечити громадянам комфортні умови життя.

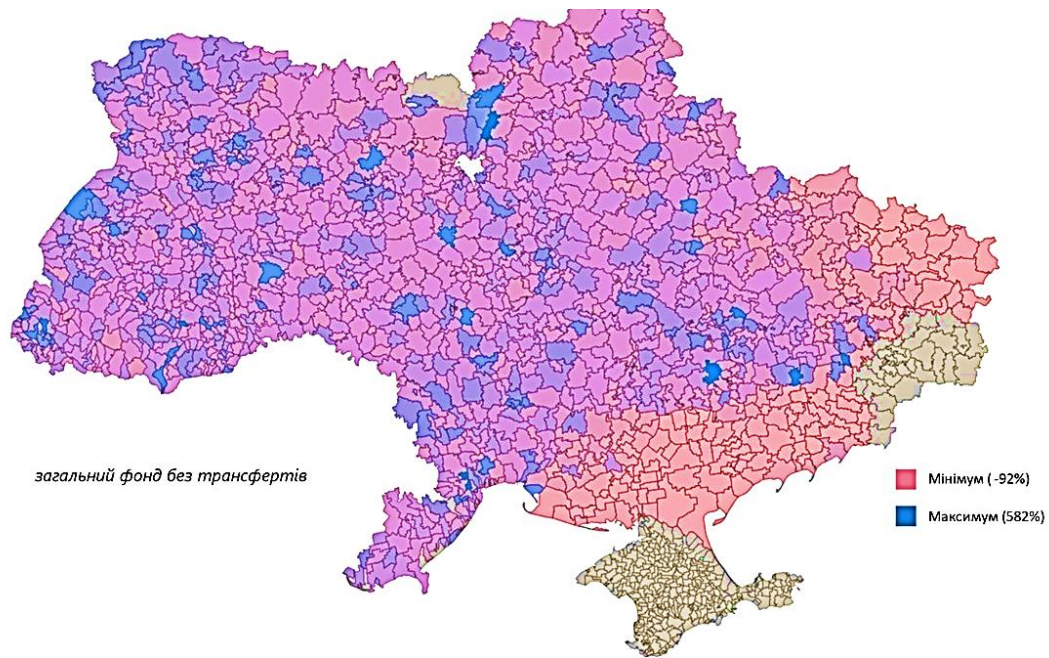

Рис. 2.8. Динаміка приросту дохідної частини місцевих бюджетів в умовах реформи децентралізації владних повноважень у 2023 р. до 2021 р.

Джерело: [31].

Варто відмітити, що в частині взаємовідносин між державним та місцевими бюджетами необхідно реформувати міжбюджетні відносини для забезпечення виконання регіональних економічних програм зростання, також підвищення фінансової незалежності і самодостатності й самостійності місцевих бюджетів, в умовах фінансової децентралізації.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Потенційні можливості розвитку території залежать насамперед від забезпечення доходів, які мають бути законними, адекватними і стабільними. Важливо підкреслити, що загалом існують два основні методи формування доходів бюджету: це податки – вони можуть бути фіксованими чи розподілятися

між бюджетами; і неподаткові надходження – платежі, які згідно нормативних актів, включаються до доходів бюджету.

При фіскальній децентралізації фінансове забезпечення розвитку територіальних громад в Україні демонструє стійку залежність від доходних методів оподаткування. У результаті частка податкових надходжень, що використовуються в національному бюджеті, як частка ВВП, залишилася на рівні 27% протягом останніх чотирьох років. Бюджетним податком, що має найбільшу вагу у доходах місцевого бюджету залишається ПДФО, який складає приблизно 50% доходів місцевих бюджетів. Водночас місцеві податки та збори (переважно єдиний податок та податок на землю) зросли до понад 10 % загальних надходжень і склали близько 30% податкових надходжень місцевих бюджетів.

В свою чергу, неподаткові надходження мають значні переваги, які місцева влада може використовувати для забезпечення бюджетного самодостатності. Тому в сучасних умовах вважаємо, що окрім наповнення дохідної частини місцевих бюджетів податковими методами, особливу увагу необхідно приділяти неподатковим надходженням – прирівняним до них, штрафним платежам та коштам, залученим у вигляді відшкодування чи компенсації.

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Як зазначалося вище, в умовах фінансової децентралізації в Україні актуальним залишається питання формування дохідної складової місцевих бюджетів та визначення резервів збільшення їх зростання. Адже системи накопичення доходів місцевих бюджетів досі характеризуються низькими частками власних доходів місцевих бюджетів. Саме тому, фінансова спроможність місцевої влади є дуже обмеженими, що є негативним чинником демократичного перетворення країни [15].

Безсумнівно, що проблему створення самостійних місцевих бюджетних установ в Україні неможливо вирішити без вивчення закордонних практик формування дохідних частин місцевого бюджету, наприклад, у скандинавських країнах (Швеція) доходи місцевих бюджетів складають понад 70 %, а в Іспанії – 50 %, Норвегії – 56 % доходів місцевого бюджету» [16]. Іншими словами, власні надходження – це головне джерело формування бюджетів місцевого самоврядування в Європейському Союзі. Водночас, частка власних надходжень в Україні невелика, що свідчить про недостатній рівень фіскальної незалежності органів місцевого самоврядування. Звісно, в різноманітні країн світу доходна частина місцевих бюджетів формується по-різному, саме тому величина податкових надходжень між країнами дуже відрізняються. Наприклад, в Ірландії, Нідерландах, Італії – цей показник є найнижчим, становлячи менш ніж 10% всіх доходів в місцевих бюджетах. В Франції, Німеччині, Данії, Великій Британії місцеві податкові надходження перевищують 20%. доходів бюджету, а в Данії та Франції перевищує 40 %» [17].

Тому ми вважаємо, що в Україні перш за все варто докорінно замінити відношення до сплати до місцевих податків і зборів та підвищити їх роль у формуванні доходів місцевих бюджетів. Практично всі місцеві податки і збори в розвинутих країнах світу прийнято поділити на такі категорії:

1) власні місцеві податки, які встановлюють органи місцевого самоврядування та справляють виключно на території територіальної громади. Ці податки включають прямі та непрямі: податок на прибуток підприємств, ПДФО, податок на майно, земельний податок, промисловий податок, автомобільний податок, професійний податок, місцевий податок на споживання тощо;

2) підвищення величини державних податків, які йдуть на використання для формування доходу місцевого бюджету, та відрахування залишків державних податків у місцевих бюджетах;

3) податки, які збирають у формі плати за послуги, що надаються місцевими органами влади (користування електроенергією, газом, водопостачанням, очищення стічних вод, послуги зв'язку, різні документи, видані місцевими органами влади) [13].

Так, всі податки у Федеративній Республіці Німеччина поділяються на такі категорії:

1. Загальні податки: податки на прибутки підприємств, ПДВ, податок на імпорт.

2. Федеральні податки.

3. Податок на нерухомість.

4. Місцеві податки: податки на майно; місцеві податки на промисли.

В доходних частинах місцевого бюджету країн ЄС провідними місцевими податками та зборами є такі:

1) Вартість послуг, що надаються місцевими органами влади. Ця плата сплачується громадянами і використовується переважно для надання комунальних послуг, особливо водопостачання та водовідведення, вивезення сміття. В

більшості країн ЄС органи місцевого самоврядування мають повноваження самостійно встановлювати ставку цього збору.

2) У деяких країнах ЄС надходження від місцевої громадської власності є дуже важливим джерелом наповнення місцевих бюджетів. Дохід від місцевого державного майна формується завдяки надходженням від оренди державного майна чи збору від продажу державного майна.

3) Податки і збори у фонд соціального страхування – податкові внески сплачують юридичні та фізичні особи [13].

Іншими словами, в країнах з розвиненою ринковою економікою основну роль все ще відіграють місцеві податки на майно, особливо податки на нерухоме майно та землю фізичних та юридичних осіб. Так, «частка податків на майно в податковій структурі місцевих бюджетів становить, наприклад, 99,5% у Великобританії та близько 30-40 % у Франції та Іспанії» [14].

Отже, для підвищення ваги податкових надходжень в формуванні доходів місцевих бюджетів та здобуття збалансованості доходів місцевих бюджетів «необхідно не лише законодавчо уточнити права та обов'язки бюджетних установ усіх рівнів щодо формування доходів, а й передбачити, що місцеві органи влади мають велику кількість місцевих податків і їх податкові ставки, база оподаткування та умови сплати місцевих бюджетів можуть встановлюватися ними незалежно від центральних органів влади» [12]. Насамкінець зазначимо, що зарубіжний досвід показує, що не всі країни мають бажану для органів місцевого самоврядування фінансову незалежність. Проте, враховуючи положення міжнародно визнаних нормативних прав, держави наполегливо працюють над створенням відповідних фінансових умов для ефективного функціонування інститутів місцевого самоврядування. Тому, вивчаючи передовий досвід розвинутих країн світу, можна визначити найважливіші складові місцевої автономії. Проблеми наповнення дохідної частини місцевих бюджетів та шляхи їх

вирішення в умовах реформи децентралізації владних повноважень показано на рис. 3.1.

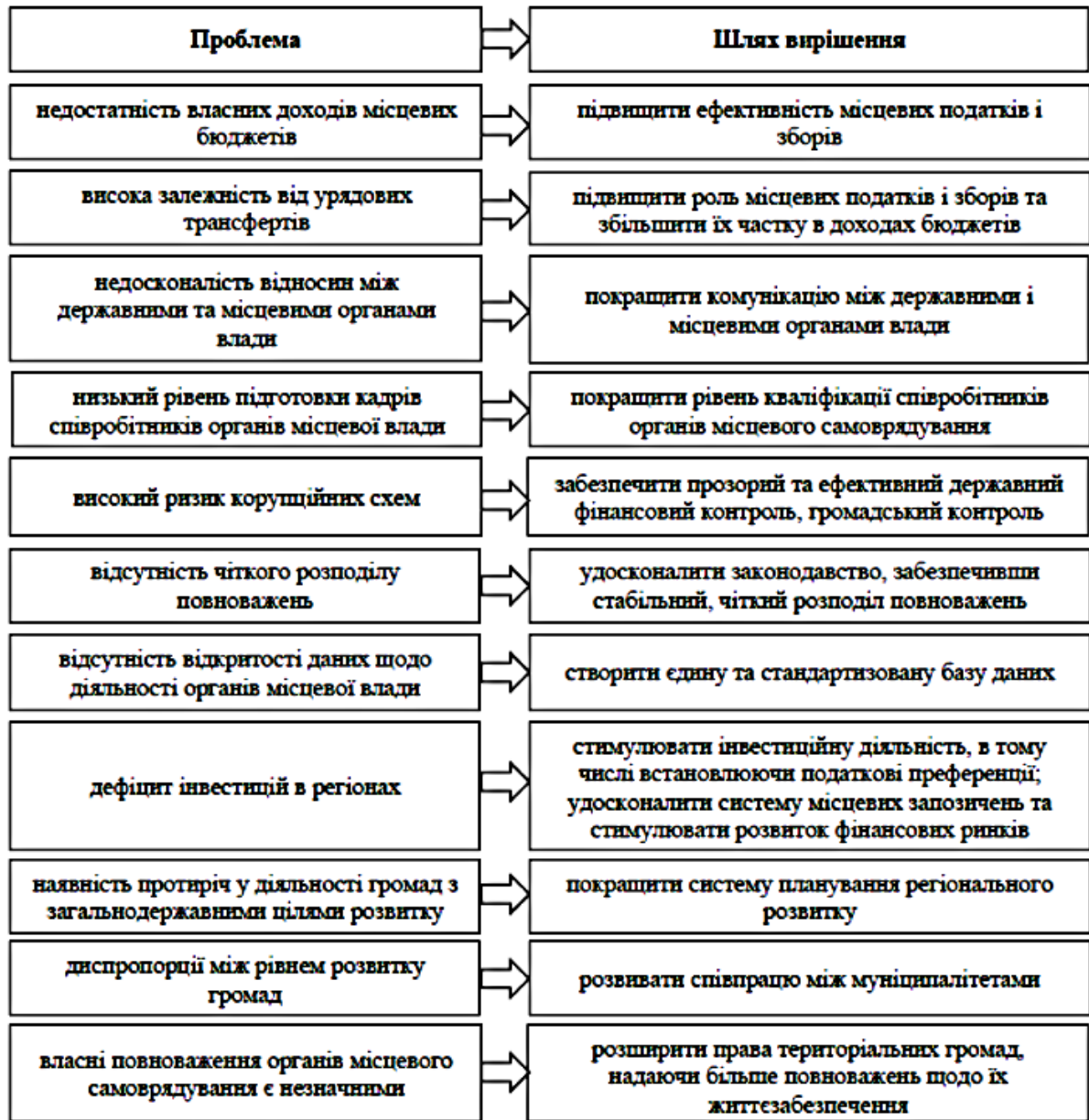

Рис. 3.1 Проблеми наповнення дохідної частини місцевих бюджетів та шляхи їх вирішення в умовах реформи децентралізації владних повноважень

Джерело: [19].

Відповідно до рис. 3.1. проблеми, властиві процесу децентралізації в Україні, включають:

- власних доходів місцевого бюджету недостатньо для виконання визначених повноважень;

- велика залежність від державних трансфертів, тобто грантів і субсидій (найбільшу залежність від державного бюджету мають Луганська, Чернівецька та Закарпатська області);

- недосконалість відносин між державними та місцевими органами влади, що виражається в залежності місцевих громад від політики регулювання міжбюджетних відносин [16];

- об'єднання територіальних громад не завжди підтримується місцевими мешканцями, в тому числі через низький рівень поінформованості мешканців про процес децентралізації та його переваги для розвитку громади;

- багато громад страждають від низького рівня підготовки персоналу, що може мати такі негативні наслідки, як неефективне використання коштів місцевого бюджету, відсутність стратегій розвитку громад або неякісне та непослідовне навчання. Формувати місцеві бюджети та визначати цілі та завдання соціально-економічного розвитку регіону тощо [19];

- повноваження самих органів місцевого самоврядування, тобто повноваження щодо вирішення місцевих проблем, є незначними, а важливіші повноваження (освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення) децентралізовані, що не забезпечує максимального забезпечення високого рівня рівень державних послуг у цих сферах;

- високий ризик корупційних схем через недосконалість інституцій контролю за діяльністю місцевої влади;

- відсутність чіткого розмежування повноважень між органами громад союзного краю та місцевими органами виконавчої влади;

- відсутність єдиного сховища даних про діяльність органів місцевого самоврядування;

- стратегія розвитку громади та її діяльність не узгоджуються з національною стратегією розвитку;
- дефіцит регіональних інвестицій та низька інвестиційна привабливість стримують розвиток громади;
- за останні роки кількість громад на об'єднаних територіях значно зросла, але субвенції на розвиток інфраструктури відповідно не зросли, що зменшило ентузіазм інших громад щодо об'єднання зусиль [17].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. В сучасних економічних реаліях, пов'язаних з війною, в Україні прийнято відповідні рішення в рамках інструментів антикризового податкового регулювання, які стосуються підтримки платників податків та спрямовані на захист малого бізнесу та великі компанії захищені від негативного впливу кризових ситуацій

2. Основними проблемами місцевих податків в Україні є: фіскальна роль місцевих податків і зборів є низькою і вони становлять незначну частку доходів місцевих бюджетів; самостійно визначати місцеві податки та збори.

3. Відсутня взаємозалежність між рівнем надання державних послуг у регіоні та податковими зусиллями жителів. Тому для збалансування місцевих бюджетів необхідно передати важливі місцеві податки місцевим органам влади, які самостійно визначають ставки, бази оподаткування та умови сплати.

ВИСНОВКИ

1. Розкрито теоретичні основи фінансової децентралізації та охарактеризовано зміст і форми її функціонування. Доведено, що фіскальна децентралізація підвищує рівень регіонального розвитку шляхом сприяння регіональному фіскальному потенціалу, зростання корпоративної комерційної діяльності, покращення місцевої інфраструктури, стимулювання активності громадян та підвищення рівня контролю над бюджетними фінансовими потоками. Вважається, що фіскальна децентралізація є основою для оптимізації адміністрування та делегування повноважень, а також інструментом для формування ефективної та дієвої місцевої фіскальної системи. Регулювання місцевого розвитку, оскільки воно передбачає стимулювання фіскальної автономії території та пошук додаткових джерел власних фінансових ресурсів.

2. Дослідивши фінансову децентралізацію можна визначити основні переваги та ризики її запровадження. Було підкреслено, що процеси фіскальної децентралізації й децентралізації держави в Україні тільки незначно сприяє покращеному доступу громадян до суспільних благ, а ця мета досягається шляхом ретельної координації та прив'язки бюджетних видатків до поточних місцевих потреб.

3. Посилення фіскальної самодостатності місцевих бюджетів є одним із провідних напрямів перетворення місцевої фіскальної системи у відповідності до принципів Європейського законодавства. Саме тому органи місцевого самоврядування створюють достатню і досить стійку дохідну базу для встановлення власних податків та зборів, урізноманітнення джерела неподаткового надходження, установа найкращого співвідношення дотацій і субсидій. Ці надходження безпосередньо залежать від діяльності місцевих органів влади, які самі контролюють і використовують ці надходження.

4. Дослідження щодо формування дохідної складової місцевого бюджету в Україні доводять, що в сучасних реаліях країни місцева влада не має прямого впливу на справляння державних податкових і неподаткових надходжень (особливо, коли йдеться про міжбюджетні трансферти) через зміни в законодавстві та лобіювання політичних рішень щодо їх регулювання, ці трансферти є надто нестабільними. Крім того, варто зазначити, що місцеві податки та збори – це переважно міські податки та збори, більшість яких надходить до бюджетів великих та середніх міст, подекуди їх частка в структурі доходів сільського бюджету невелика.

5. Для збільшення частки податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів та досягнення збалансованості необхідно не лише уточнити бюджетні права та обов'язки урядів усіх рівнів у формуванні доходів, а й уточнити бюджетні права і обов'язки всіх рівнів влади. З метою надання місцевим органам влади права справляти місцеві податки та збори на своїй території вони можуть самостійно встановлювати ставки, бази оподаткування та умови сплати до місцевих бюджетів незалежно від центрального уряду.

6. Необхідно розвивати власні доходи, здатні перетворити територіальну громаду з дотаційної на таку, яка здатна самостійно забезпечувати фінансовими ресурсами. Важливою проблемою місцевого бюджету України залишається заплутаність і несистематичність надання різноманітних податкових пільг, які часто використовуються як інструменти політики. Крім того, велика кількість пільг в Україні була запроваджена безстроково, тобто певні види діяльності по факту субсидувалися за рахунок коштів бюджету, а їх розвиток не підтримувався та не стимулювався.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боголіб Т. М. Дотації місцевим бюджетам як інструмент фінансового вирівнювання. 2017. URL: <http://ephseir.phdpu.edu.ua:8081/xmlui/handle/8989898989/1704>.
2. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.help/law/2456-VI/edition01.01.2018/page8>.
3. Вебпортал Головного управління Державної казначейської служби України у Житомирській області. URL : <https://zhy.treasury.gov.ua/ua>
4. Державна служба статистики України. URL : https://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/cg.htm.
5. Державний вебпортал бюджету для громадян. URL : <https://openbudget.gov.ua>.
6. Децентралізація : коротко про головне. URL : <http://cost.ua/news/698-detsentralizatsiya-korotko-pro-holovne>
7. Дія: Портал державних послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://diia.gov.ua>.
8. Довженко В.А. Політика згуртування ЄС: філософія, еволюція, результати (Розділ: Аналіз політик інтеграції мігрантів на регіональному рівні та їх вплив на соціальне згуртування): монографія / за ред. проф. Т.О. Зінчук. Київ: Видавництво «Центр учбової літератури», 2024. 470 с
9. Довженко, В. А., Першко, Л. О., & Сус, Ю. Ю. (2024). Планування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування, (13).<https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-13-02-02>.
10. Дурова, Н. В., Кондратюк, Д. Ю., & Першко, Л. О. (2024). Геоінформаційні технології територіальних громад в умовах діджиталізації.

Академічні візії, (32). вилучено із <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1189>

11. Європейська хартія місцевого самоврядування. Документ № 994_036, редакція від 16.11.2009. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

12. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

13. Корсак , К., Кірик , Т., Давиденко , Г., Журбинський , Д., Корсак, Ю., Ляшенко , Л., & Першко , Л. (2023). Нооаналіз коеволюції суспільств й освіт та прогноз майбутнього. Грааль науки , (26), 407–424. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.14.04.2023.074>.

14. Методичні рекомендації щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаних територіальних громад у сфері соціального захисту населення : Наказ Міністерства соціальної політики від 19 січня 2016 р. № 26. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN017508.html.

15. Методичні рекомендації щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад. Офіційний сайт Міністерства розвитку громад та територій. URL : <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/strategichne-planuvannya-rozvytku-terytorialnyh-gromad/metodychne-zabezpechennya/>

16. Методологія стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні. URL : https://surdp.eu/uploads/files/SP_OTG.

17. Мосієнко О.В., Плотнікова М.Ф. Прийняття управлінських рішень на основі рефлексії // Наукові перспективи. 2024. №1(43) URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-1\(43\)-496-502](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-1(43)-496-502).

18. Офіційний вебсайт Міністерства розвитку громад та територій України. URL : <https://www.minregion.gov.ua/press/news/v-ukrayini-prodovzhuut-vidkrivatisya-novi-ambulatoriyi-v-silskiy-mistsevosti/>.

19. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL : <https://www.mof.gov.ua/uk>
20. Офіційний сайт Представництва Європейського Союзу в Україні. URL : https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine_uk.
21. Першко Л. О. Забезпечення фінансової самостійності місцевого самоврядування в умовах децентралізації. Вісник Хмельницького національного університету. 2020. № 3. С. 270–273.
22. Першко Л. О. Напрями підвищення ефективності формування місцевих бюджетів України за умов фінансової децентралізації. Науковий вісник Полісся. 2020. № 2(18). С. 91–101.
23. Податковий кодекс України. URL: <https://www.profiwins.com.ua/uk/legislation/kodeks/1349.html>.
24. Прихований клондайк: як розкрити потенціал бюджетів об'єднаних територіальних громад. URL: <https://voxukraine.org/uk/prihovanijklondajk-yak-rozkriti-potentsial-byudzhativ-obyednanih-teritorialnih-gromad/>.
25. Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 847-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-%D1%80#Text>
26. Публічний геопортал Центру досліджень соціальних комунікацій [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua>.
27. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг. URL: <https://www.prostir.ua/?library=resursnezabezpechennya-objednanoi-terytorialnoji-hromadyta-jiji-marketynh>.
28. Стратегічні напрями трансформації моделі управління соціально-економічним розвитком територіальних громад в період повоєнного відновлення /

В. П. Якобчук та ін. *Efektyvna ekonomika*. 2024. № 2. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.2.73>.

29. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації : монографія / Л. О. Першко. – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2020. 316 с.

30. Територіальні громади як лідери якісних змін сталого розвитку. URL : <https://ecolog-ua.com/news/terytorialni-gromady-yak-lidery-yakisnyh-zmin-stalogo-rozvytku>

31. Цілі сталого розвитку 2016-2030. URL : <http://www.un.org.ua/ua/tsili'rozvytku'tysiacholittia/tsili'staloho'rozvytku>

32. Щур Р. І. Фінансовий потенціал територіальних громад: теоретичний аналіз. *Економіка та держава*. 2018. № 5. С. 60–64.

33. Якобчук В. П., Скидан О. В., Дацій Н. В., Данкевич В. Є., Данкевич Є. М., Данкевич А. Є., Литвинчук І. Л., Першко Л. О., Симоненко Л. І., Довженко В. А., Войтенко А. Б., Захаріна О. В., Іванюк О. В., Мосієнко О. В. *Публічне управління та адміністрування: навч. посіб.* / за заг. Ред. В. П. Якобчук. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. 476 с.

34. Mykolaichuk, M., Shpektorenko, I., Pershko, L., Pasichnyi, R., Blishchuk, K. & Dzvinchuk, D. (2024). Innovative competences in public administration: The key to sustainable development, increasing financial efficiency and ensuring national security. *Edelweiss Applied Science and Technology*, 8(6), 1334–1343. <https://doi.org/10.55214/25768484.v8i6.2250>

35. Pyatnychuk, I. ., Akimova, L. ., Pavlovskyi, O. ., Vengerskyi, O. ., Akimov, O. ., & Pershko, L. . (2024). The economic and legal dimension of the migration of intellectual and human capital as a threat to national security: The role and possibilities of public administration. *Edelweiss Applied Science and Technology*, 8(6), 1481–1491. <https://doi.org/10.55214/25768484.v8i6.2264>

36. Socio-economic Aspect of Territorial Organization of Power/ Zagorsky V., Rahimov F., Horbova N., Zhuk O., Pershko L., Mihus I. Economic Affairs (New Delhi), Vol. 68, No. 03, pp. 1555-1564, September 2023. Режим доступа: <https://doi.org/10.46852/0424-2513.3.2023.22>